

Petr Káňa

OSTRAVA VE SPIRÁLE ČASU

Petr Káňa
OSTRAVA

VE SPIRÁLE ČASU

**Průvodce Ostravou od dob
nejstarších do současnosti**

Slovo úvodem

Nescire autem, quid ante quam natus sis acciderit, id est semper esse puerum (Nevědět, co se událo před tvým narozením, znamená být stále dítětem) – tuto vpravdě moudrost nevyslovil nikdo jiný než státník, filozof a proslulý řečník Marcus Tullius Cicero před nějakými bratru 2100 lety.

Touže vědět o minulosti svého rodného města co nejvíce, věnoval jsem drahý čas k sesbírání všech informací o té věčně zatracované, ale pro nás rodáky stále atraktivní Ostravě, doslova od dob landecké Venuše po Novou Karolinu. Pojdte se mnou a toulejte se starou Ostravou, poučte se o historii jejich městských obvodů, na fotografiích si porovnejte současná známá místa a stavby ve městě s jejich podobou před třiceti, padesáti nebo i více než sto léty. Připomeňte si jména slavných ostravských rodáků a těch, kteří zde zanechali výraznou stopu. Utvořte si vlastní obrázek o staré Ostravě, ale i o překotném vývoji, který prodělala a sami posuďte, jak se město mění...

Autor

Statutární město Ostrava je lokalizováno na severu úzkým výběžkem na řece Odře v Antošovicích, tedy městskou čtvrtí Slezská Ostrava, na jihu výběžkem Nové Bělé mezi Krmelínem a Oprechticemi, na východě jsou to Bartovice a západě remízky zvaný Pasička na katastru městského obvodu Krásné Pole. Dnešní rozloha celé Ostravy je 214 čtverečních km. Severojižní osa (Petřkovice - Nová Bělá) je dlouhá 19,5 km a osa západ-východ (Krásné Pole - Radvanice) 19,0 km. V současné době má Ostrava cca 300 tisíc obyvatel.

Členění, vodní toky, geologie

Město leží v Ostravské pánvi mezi Karpatskou soustavou a Českou vysočinou. Ostravská pánev je vodním uzlem s odvodňující řekou Odrou. Do řeky Odry se na území města vlévají řeky Opava na katastru Třebovic, v Hrušově je to Ostravice. Do Ostravice se ve Slezské Ostravě vlévá řeka Lučina. Na krátkém úseku v JZ části Ostravy tvoří přirozenou hranici města říčka Ondřejnice. K dalším menším tokům na katastru Ostravy ještě patří Porubka, která je však tokem s nevyhovujícími parametry. Dále je to potok Ščučí v zastavěné části Hrabová a potok Stružka protékající okrajovou částí města Heřmanice (dnes součást městské obvodu Slezská Ostrava), především nezastavěným územím, jehož přilehlá část je inundačním územím.

V severní části Ostravy jsou zbytky rozsáhlých rybníků, které až do poloviny 19. století zabíraly velkou plochu mezi Ostravou, Orlovou a Bohumínem. Dnes je největším rybníkem Heřmanický s rozlohou 120 ha. Ostravská pánev je na povrchu poznamenána čtvrtohorním zaledněním s nálezem větších bludných balvanů. Pod čtvrtohorními vrstvami a mořskými sedimenty je uložen produktivní karbon. Uhelné sloje se na povrch na území města prakticky nedostávají. Z geologického hlediska je unikátní lokalitou na katastru dnešní Ostravy vrch Landek. Toto místo je památkou na paleolitické osídlení střední Evropy, tábořiště lovců mamutů a mladších kultur. Odkryv hrušovských a petřkovických vrstev produktivního karbonu – jediný

dochovaný přírodní výchoz na povrch. Nález Landecké Venuše z krevele (též Petřkovické Venuše) učinil z tohoto místa světoznámou lokalitu. Velkou vzácností a přírodní raritou jsou příčné uhelné sloje vycházející až na povrch terénu.

Z hlediska horopisného se území tohoto statutárního města nachází na pomezí dvou subprovincií - Západní Karpaty a Česká vysočina. Většina území spadá do Západních Karpat a to do její části vně karpatské sníženiny. Zasahují zde jednak Severní a jednak západní sníženiny. Prvně jmenované zde tvoří Ostravskou pánev s výškami mezi 200-270 m. n. m a představují převážnou část území města. Druhé v pořadí zasahují na JZ Moravskou branou u Polanky a Proskovic. Menší kousek území města tvoří Česká vysočina se svojí částí Krkonošsko-jesenická soustava. Zde se nachází Jesenická podsoustava se svou částí Nízký Jeseník, který zasahuje na území Poruby, Krásného Pole, Plesné, Hošťálkovic a Petřkovic. Kopce zde dosahují výšek 250-300 m. n. m. Nejnižším bodem je kóta 201,4 m. n. m. na hranicích Hrušova a Vrbice, bodem nejvyšším je kopec Nad Stádlem 317 m. n. m. v Krásném Poli. Až do 80. let min. století tvořily neodmyslitelnou siluetu Ostravy také známé haldy. Nejvyšším bodem na území tehdejšího města tak byla halda Terezie-Ema u dolu Trojice ve Slezské Ostravě, která se svou relativní výškou 91 metrů dosahuje absolutní výšku 315 m. n. m. Kromě zmíněné Emy, která je dodnes velmi poutavým cílem turistů, tyto zubaté dominanty města prakticky zmizely, protože haldový

materiál se stále více využíval k stavebním a různým technickým účelům.

Podnebí

Celá ostravská pánev i s nejbližším okolím je územím obklopeným věncem hor a je tak zejména od jihu (Moravskoslezské Beskydy) a západu (Nízký a Hrubý Jeseník), tedy v převládajících směrech větrů v podstatě chráněna. Leží sice v dešťovém stínu obou pohoří, ovšem naopak vzhledem k uvedené konfiguraci terénu se zde po přechodu fronty drží dlouho kondenzace. Při proudění vlhkého vzduchu od severu se srážky zvětšují a současně vytvářejí nízkou oblačnost zahalující celou ostravskou pánev. Tyto nepříznivé podmínky již částečně ustoupily a mikroklimatické odchylky již většinou překračují stanovené normy jen občas.

Nejchladnějším měsícem bývá zpravidla leden s průměrnou denní teplotou -2,5 st. C a nejteplejším měsícem bývá červenec s denním průměrem 18,7 st. C. Počet tropických dnů, kdy denní teplota přesahuje 30 st. Celsia, činí v ročním průměru 10,6. Srážky bývají celkem rovnoměrně rozloženy po celý rok, samozřejmě s maximem v letních měsících. Průměrná délka sněhové pokrývky činí v Ostravě cca 57 dnů, s poklesem v typických městských čtvrtích. Výška pokrývky není výrazná, v rekordním roce 1947 to bylo 60 cm. Důležitým faktorem srážek je jejich okamžitá hodnota, neboť právě ta má podstatný vliv na místní záplavy (nepropustnost kanalizace). Délka slunečního svitu se pohybuje okolo

1800 hodin za rok, což je zhruba celostátní průměr a hodnota odpovídá asi 42 % vůbec možného svitu. Nejchladnějším měsícem bývá zpravidla leden s průměrnou denní teplotou -2,5 stupňů Celsia a naopak nejteplejším měsícem bývá červenec s denním průměrem 18,7 st. C. Počet tropických dnů, kdy denní teplota přesahuje 30 stupňů C představuje v celoročním průměru 10,6.

Srážky bývají celkem rovnoměrně rozloženy po celý rok s maximem v letních měsících. Průměrná délka sněhové pokrývky činí v Ostravě cca 57 dnů, s poklesem v typických městských čtvrtích. Výška pokrývky není výrazná, v rekordním roce 1947 to bylo 60 cm. Důležitým faktorem u srážek je jejich okamžitá hodnota, neboť právě ta má podstatný vliv na místní záplavy (nepropustnost kanalizace). Délka slunečního svitu se na v Ostravě pohybuje okolo 1800 hodin za rok, což je zhruba celostátní průměr a hodnota odpovídá asi 42 % vůbec možného svitu.

Ostrava na mapách

Není znám autor nejstarší dochované „mapy“ Ostravy, víme, že je z roku 1699 a znázorňuje (tuš a akvarel) dosti neuměle dominanty Moravské Ostravy – kostel sv. Václava, radnici a městské hradby (dole vlevo). Na mapě můžeme dále rozeznat vinoucí se řeku Odru, osady Novou Ves, Zábřeh nad Odrou, Svinov a

Čertovu Lhotku (pozdější Mariánské Hory).

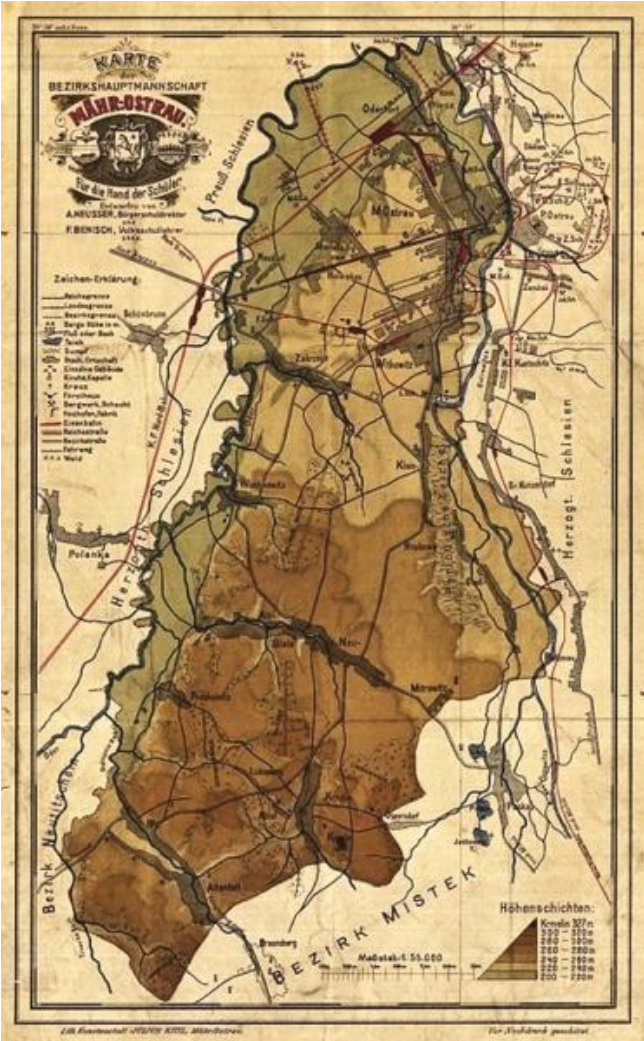
Moravská Ostrava v roce 1699

Jen o pár desítek let mladší je mapa z roku 1728, která zachycuje tehdejší střed města s kostelem sv. Václava a radnicí. Dobře patrné jsou hradby okolo Moravské Ostravy. Pohledově je mapa situována od Slezskoostravského hradu přes soutok řek Lučiny a Ostravice.

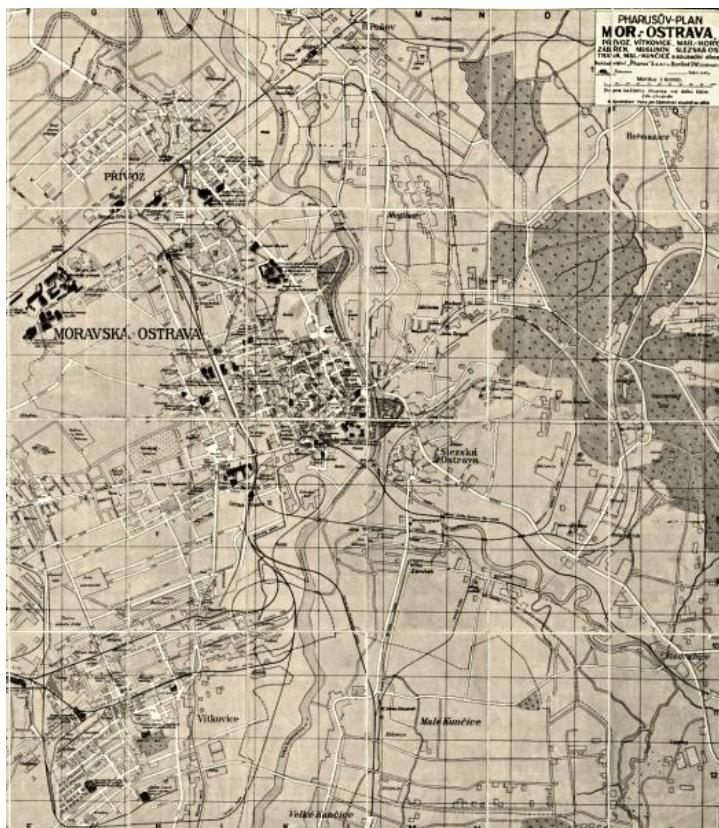

Na další straně je školní mapa Moravské Ostravy z roku 1902. Rozlohou tvořila asi třetinu dnešního katastru města a omezovala na území sevřené řekami Odrou a Ostravicí, přičemž na jihu sahá po Starou Ves a Krmelín a severní hranice již sousedí s Pruskem. V levém horním rohu mapy jsou znaky tří nejdůležitějších měst okresu – Moravské Ostravy, Přívozu a Vítkovic. Mapu zhotovili ředitel měšťanské školy A. Neusser a učitel F. Benisch, vydalo

nakladatelství Julius Kittl v Moravské Ostravě. Měřítko je 1:55 000.

V roce 1925 byl ve známém berlínském Pharusově vydavatelství vytištěn kartografický dokument nazvaný Pharusův plán Moravské Ostravy. Zahrnuje Vítkovice, Přívoz, Mariánské Hory, Zábřeh, Muglinov, Slezskou Ostravu, Malé Kunčice a pár přilehlých obcí. Jde o velmi kvalitní mapu v měřítku 1:10000 na skládaném listu velikosti 90 x 79 cm.

Výřez z Pharusova plánu Moravské Ostravy

OSTRAVA A JEJÍ MĚSTSKÉ ČÁSTI

Vznik a vývoj po současnost

Pravěk a období před založením města

Pomineme-li dávné osídlení lovci mamutů v jihozápadním výběžku kopce Landeku (Petřkovice), které je dokladováno četnými nálezy kamenných nástrojů i zbytky ohnišť se zuhelnatělými kostmi ulovené zvěře (mamut, kůň, sob), bylo v pozdějších tisíciletích osídlení Ostravska poměrně chudé. Spíše ojedinělé jsou nálezy kamenných nástrojů zemědělců (sekery, mlaty, motyky) z třetího tisíciletí před Kristem.

Teprve počátek nového letopočtu je ve znamení nájezdů germánských kmenů ze severu a římských vojáků z jihu. Styk s římskou říší dokumentuje tzv. jantarová cesta, která procházela údolím Bečvy a Moravskou branou, a po které se dopravoval jantar z nalezišť u Baltického moře. Přes zmíněnou Moravskou bránu a přes území dnešní Ostravy vedl pravděpodobně pohyb mnoha kmenů v období tzv. stěhování národů mezi 2. a 5. stoletím po Kristu. Tak byly germánské kmeny vytlačeny Slovy, kteří se k nám stěhovali zejména z Polska. Mezi nejvýznamnější kmeny patří zejména Hlasici, ale i tak byla tato oblast, která oplývala hlubokými lesy, až do 12. století poměrně řídko osídlena.

Moravská Ostrava

Přestože opevněná Moravská Ostrava byla založena již okolo roku 1179 a Slezská Ostrava je připomínána roku 1229, jsou počátky dějin Moravské Ostravy datovány do roku 1267 a jsou spjaty s testamentem olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburku (1247-1281) z mocného německého rodu holštýnských hrabat, který Ostravu koupil a přičlenil do hukvaldského panství. Ve stejném období se datuje i vznik kostela sv. Václava. Chrám patří mezi nejstarší a nejvýznamnější kulturně-historické památky ve městě a je zapsán v seznamu kulturních památek ČR (více na str. 39). Biskup Bruno byl osobností evropského významu, neustále upevňující moc olomouckého biskupství, ke kterému panství hukvaldské rovněž patřilo. Ke své expanzi hojně využíval osobního přátelství s Přemyslem Otakarem II. Ostrava tedy byla, jako součást hukvaldského panství, v majetku olomouckého biskupství. V roce 1362 uděluje Karel IV. Ostravě královské povolení trhu. Dokument je nejstarší dochovanou listinou uloženou v Archivu města Ostravy.

Další vydal pro Moravskou Ostravu olomoucký biskup – jako feudální vrchnost jimi reguloval život svého poddanského města.

V období husitském je celá řada změn a podivuhodných transakcí v držení hukvaldského panství, zaznamenáváme několik husitských vpádů přímo na území Ostravy, a to ze silné husitské posádky v Odrách, odkud husité expandovali až do Horního Slezska, které také hodně zpustošili. Ostrava byla tohoto vyplenění ušetřena, neboť byla v té době v rukou husitského spojence opolského knížete Bolka. V době těsně pohusitské vzrostl význam Ostravy, když 26. prosince 1464 král Jiří z Poděbrad dává městu právo jarmarku, a to na den sv. Cecílie, patronky města. Přesto můžeme říci, že rozvoj města stagnuje, asi i díky neustálé zástavě, když se prakticky nikomu z držitelů nepodařilo zástavu města vyplatit. Ke konci 15. století má Ostrava asi 1000 obyvatel. Teprve počátkem 16. století se daří zástavu vyplatit a městu opět vládne biskup, tentokrát Stanislav Thurzo. V první polovině 16. století zažila Ostrava několik pohrom – rozsáhlý požár v roce 1545 a velký hladomor v roce 1552.

Katastrofu znamenal požár, který vznikl u soukeníka Hunky a zničil prakticky celé město. Je doloženo, že onen soukeník svým chováním zapříčinil rozšíření požáru, když místo toho, aby se snažil zabránit dalšímu šíření, tak jen bezohledně zachraňoval svůj majetek. Po požáru byl Hunka téměř lynčován, nakonec byl uvězněn a propuštěn až po zásahu biskupa. Musel zaplatit obrovskou pokutu. Katastrofální důsledek tohoto

požáru přiměl biskupa Marka k tomu, aby dovolil, že výstavba nových domů se může provádět ze zdarma poskytnutého dříví z biskupských lesů. To už však mnozí prozívali a mnoho měšťanských domů již bylo stavěno z kamene. Pozitivním důsledkem strašného požáru byla výstavba ostravské kamenné radnice s věží, která tvořila dominantu města.

Po osudné bitvě na Bílé hoře v roce 1620 se stal vládcem Moravy a Slezska olomoucký biskup kardinál Ditrichštejn. Ten ovšem hukvaldské panství neměl nikdy pevně v rukou a Moravská Ostrava silně hospodářsky upadá. Přichází mor, důsledek velké bídy a hladu. V roce 1625 umírá na morovou epidemii v Ostravě okolo 500 lidí.

V první polovině 17. století již bez nadsázky lze Ostravu charakterizovat již dávno ne jako zemědělskou oblast, přestože valná část obyvatelstva se zemědělstvím živila. Každopádně v té době je Ostrava městem řemeslníků, s množstvím cechů. Nejstarším známým je cech soukenický, dále pak cech krejčovský. Příkladem je cechovní řád krejčovský z roku 1538: mistrem krejčovského cechu se mohl stát jen ten, kdo byl ostravským měšťanem, byl manželského původu a prokázal, že se vyučil krejčovskému řemeslu. Po přijetí do cechu měl zaplatit 8 haléřů mistrovských peněz, dále 4 groše české do cechu, 24 grošů na nákup zbroje pro cech, dva funty vosku a musel vystrojit hostinu krejčovským mistrům. V Ostravě působil rovněž cech tkalcovský z roku 1543, cech ševcovský z roku 1545, cech řeznický s potvrzeným řádem od biskupa Thurzo.

Městská rada potvrdila v roce 1595 i cech pekařský a později cech kožišnický. Na počátku 17. století to byl cech kovářský a zámečnický. Ve městě byl regulován počet tzv. várečných domů, tedy právo šenkovat pivo a víno. Počet šenkovnických domů byl stanoven na 78.

Třicetiletá válka měla pro Ostravu těžké následky. Švédské útoky směřovaly na Ostravu a její nejbližší okolí: Hukvaldy, Těšín, Opavu, Frenštát. Mezi léty 1642 - 1649 se v těchto lokalitách několikrát vystřídala jak císařská, tak i švédská vojska a město hradilo pobyt obou armád. Finanční zatížení znamenalo enormní utrpení a strádání tehdejších obyvatel Moravské Ostravy. Tyto strašné důsledky války ještě dovršila obrovská povodeň v létě roku 1649, kdy řeka Ostravice zcela změnila své řečiště a těžce poškodila zejména mlýny na okraji města a zničila i tak nevelkou úrodu. Zpráva moravsko-ostravské městské rady o poměrech ve městě po skončení třicetileté války hovoří, že ze 190 obydlených domů před válkou, bylo v důsledku válečných událostí, řádění žoldnéřů a drancování nepřátel opuštěno 69 domů. Z toho bylo 9 šenkovnických, 3 selské usedlosti a 58 městských domů. Přes všechny tyto svízele se život do Moravské Ostravy pomalu navrácí, hospodářství postupně roste a hospodaření města se stabilizuje. Ovšem veškeré vyhlídky na renovaci a rozvoj města byly již po několika letech opět zmařeny. Rok 1663 se stává pro město rokem řady pohrom. Zejména se jedná o tatarský vpád přes Jablunkovský průsmyk až hluboko do vnitrozemí. Ožebračované a pustošené město bylo navíc nadále poškozováno ničivými záplavami v letech 1665-70. Kvůli

bídě opustila Ostravu v těchto letech téměř polovina měšťanů. Tragédii města dovršil obrovský požár 18. října 1675. Vyhořela téměř polovina města, na náměstí zůstala pouze radnice a přilehlé domy, které však byly požárem poškozeny.

Takto devastovaná Ostrava způsobila pasivitu jejích obyvatel, ale i její správy a biskupství neučinilo prakticky nic pro rozvoj města. Město nemělo peníze, a zatímco ostravští obyvatelé přispívali svými odvody na biskupské stavby v Olomouci a Kroměříži, byly na hlavním náměstí v Ostravě pouze dřevěné chalupy, z nichž mnohé byly v troskách. Jediným zlepšením byla v roce 1689 dlouho odkládaná oprava radniční věže po požáru z roku 1675. Kolem věže byl vybudován dřevěný ochoz, kopule byla pozlacena a vyzdobena městským znakem. Ovšem již v roce 1727 musela být z bezpečnostních důvodů stržena a od základů znovu vystavěna.

Na podzim roku 1715 postihla Moravskou Ostravu morová epidemie a přes úředně uzavřené městské brány a obklíčení města sanitním kordónem se nemoc rychle rozšířila. Následky byly strašné. Po prosincových mrazech, které šíření moru zastavily, byly křížem označovány domy, ve kterých obyvatelé vymřeli. Obyvatelstvo Moravské Ostravy bylo morem zdecimováno na polovinu.

Město dále upadalo a ztrácelo množství privilegovaných funkcí a práv. V roce 1729 ztratilo i hrdelní právo. Dalším těžkým zásahem do života města

přinesly války o Slezsko mezi císařovnou Marií Terezií a pruským králem Fridrichem II. V zimě 1741 ustupovalo rakouské vojsko přes Ostravu podél řeky Ostravice a prakticky až k městu pronikl pruský oddíl. Již tak zchudlá Ostrava zaznamenala opět rekvírování potravin pro vojsko a píce pro koně. Navíc došlo k několika potyčkám v oblasti Hrušova a schylovalo se k velkému útoku z pruské strany na Ostravu. Ovšem prudké jarní tání a následné povodně zabránily pruským oddílům dostat se přes rozvodněnou Odru a Ostravici k Moravské Ostravě a v dubnu 1742 vojsko ustoupilo.

V létě, po uzavření vratislavského míru, odstoupila Marie Terezie pruskému králi celé Dolní Slezsko, až na knížectví opavské a krnovské i celé Horní Slezsko a knížectví těšínské. Ovšem již za dva roky, v roce 1774, znamenalo začátek druhé slezské války. Moravská Ostrava sice nebyla v centru dění a vlastní vojenské akce se odehrávaly mimo ní (zejména na Těšínsku), ale velkou zátěž představoval podíl na zásobování rakouské armády. Pro Moravskou Ostravu bylo toto období jednou z nejsmutnějších kapitol historie. Samozřejmě v té době nebyly ani podmínky pro kulturní rozvoj města. Veškeré kulturní dění bylo spojeno pouze s kostelem či školou. Ovšem na tehdejší ostravské škole, zápasící s častým střídáním kantorů a jejich malou vzdělaností, byla kvalita výuky velmi malá a žáci nabyli pouze elementární znalosti. Pokud někdo opravdu chtěl mít širší vzdělání, byl nucen odejít na školu mimo Moravskou Ostravu, především do Opavy, Ratiboře nebo Olomouce. Město v té době nemělo ani vlastní hospodu, nejbližší byla v Přívoze.

Konečně v druhé polovině 18. století přicházejí první signály o obratu. Ukazuje to statistika růstu obyvatel. V roce 1748, těsně po období válek o Slezsko, měla Moravská Ostrava 890 obyvatel a patřila tak mezi nejmenší a nejméně významná moravská města. Ale za pouhých 43 let, v roce 1791 populace stoupla na téměř dvojnásobek – na 1678 obyvatel. Přírůstek pocházel zejména z imigrace z nejbližšího okolí. Zajímavá je sociální struktura obyvatel. V roce 1819 žilo v Moravské Ostravě 1644 lidí. Na společenském žebříčku stálo nejvýše 64 velkoměšťanských a 128 maloměšťanských rodin. 218 rodin se živilo řemeslem a živnostmi.